

Гриняк О. О.,
ХДУ, м. Херсон

ОСОБЛИВОСТІ ІНДИКАТОРІВ ІМПЛІКАТІВ НА МОРФОЛОГІЧНОМУ РІВНІ ПОЕТИЧНОГО ТЕКСТУ

У статті розглянуто можливості морфеми у формуванні імпліцитного смислу художнього тексту, спираючись на виявлення їхньої взаємодії з контактними одиницями свого рівня та на повтор.

Ключові слова: *оказіоналізм, транспозиція, імплікат, індикатор імплікату, імплікативний простір.*

В статье рассмотрены возможности морфемы в формировании имплицитного смысла художественного текста, основываясь на выявлении их взаимодействия с контактными единицами своего уровня и на повтор.

Ключевые слова: *оказионализм, транспозиция, имплицат, индикатор имплицата, имплицативное пространство.*

The article focuses on the analyses of role of the morpheme in the formation of implicit senses in poetic texts, based on the interaction with contact units of the morphologic level and repetition.

Key words: *occasionalism, transposition, implicate, indicator of implicate, implicative space.*

Семантико-когнітивне породження теоретичних тлумачень природи імплікативного простору відзначається своєю багатоплановістю та пояснюється постійною увагою науковців до проблеми, дослідження якої у кожній новій науковій парадигмі не висчерпує її сутності, а лише висвітлює нові грані й перспективи вивчення. Усе це свідчить про **актуальність** вибору теми. **Метою** статті є визначення лінгвокогнітивних механізмів виявлення прихованого смислу у віршованих текстах на морфологічному рівні.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі **завдання**: уточнити визначення понять імплікативний простір, імплікат, індикатор імплікату; виявити стилістичні засоби морфологічного рівня, що впливають на реалізацію імплікатів у поетичному тексті.

Імплікат – це компонент смислу, прихований у художньому (поетичному, прозовому) тексті й актуалізований за допомогою індикаторів. Індикатори імплікатів – це вербальні і невербальні засоби, що вказують на наявність у тексті імпліцитного смислу [3, с. 120]. У контексті дослідження під **імплікативним простором** розуміємо систему імплікатів, парадигматично пов'язаних та упорядкованих між собою в єдине смислове ціле. Кожен імплікат займає визначене у просторі місце: центральне або периферійне. Центральні імплікати є ключовими у формуванні імплікативного простору поетичного тексту.

Головним компонентом у слововиводі є морфема. Збагачення словника в першу чергу здійснюється за рахунок створення нових слів із фонду вже існуючих морфем. Слова не зареєстровані в словнику, утворені у зв'язку з конкретною мовною ситуацією і використані лише один раз називаються **оказіональними** [4, с. 23-24]. Незвичність об'єднання морфем одразу привертає читачку увагу. Подібні слова не просто позначають поняття, але й одночасно передають авторське відношення.

Наприклад, Р. Фрост, описуючи прихід весни, використовує такий **оказіоналізм**: “*Come with rain, o loud South-Wester! Bring the singer, bring the nester!*” [7, с. 54]. Іменик “*nester*” утворено за допомогою морфем “*nest*” (гніздо), і суфіксу “*er*”, що в англійській мові позначає професію, отже, цей **оказіоналізм** можна перекласти як “гніздовик”. У віршах Роберта Фроста “*nest*” виступає індикатором імплікату осілий спосіб життя.

Визначене місце у розкритті імпліцитного смислу американської поезії ХХ століття відіграють особові займенники. Так, наприклад, у поетичному тексті “*Mr. Flood’s Party*” Е.А. Робінсона імплікат самотність активується за допомогою іронічного вживання займенників у множині “*we*”, “*us*”, під час розмови Ебена Флада з самим собою:

*And Eben, having leisure, said aloud,
For no man else in Tilbury Town to hear:
“Well, Mr. Flood, we have not met like this
In a long time; and many a change has come
To both of us, I fear, since last it was
We had a drop together...”* [2, с. 192].

Перфектна форма дієслів “*meet*”, “*come*” слугує зв'язкою між минулим, повним зустріччю з друзями, і теперішнім самотнім життям містера Флада, на яке вказує повтор морфеми “*lone*”:

*For soon amid the silver loneliness
Of night he lifted up his voice and sang...
And shook his head, and was again alone* [там само].

Словосполучення “*loneliness of night*” (самотність ночі), у підґрунті якого лежить архетип СМЕРТЬ, також виступає індикатором імплікату самотність. Повтор присвійного займенника “*his*” та прийменник “*up*” імпліцитно вказує на спробу позбавитися від гнітючих думок про смерть за допомогою пісні, інтертекстуальний зв'язок знаходимо із поетичним текстом Роберта Фроста “*Come in*”: “*Still lived for one song more*” (він жив для ще одної пісні) [2, с. 238]. Повторне вживання морфеми у складі прикметника “*alone*” (самотній) у поєднанні з прислівником “*again*” (знову) виступає індикатором центрального імплікату самотність, периферійну позицію займають імплікати старість і невідворотність смерті.

Однією з характерних ознак поетичного тексту є використання форм слів різних частин мови в незвичному для них предметному співвідношенні, тобто використання транспозиції. За визначенням О.М. Мороховського

транспозиція – це перенос словоформи у невласивий для неї контекст або сферу дії граматичного значення [5, с. 72]. Назва віршу "The Dust of Snow" Р. Фроста виступає індикатором імпліката нескінченні турботи. Номінативна одиниця "dust", денотативне значення якої: "a fine dry powder that is made of very small pieces of earth, dirt" [8, р. 199], у ході прочитання тексту набуває позитивного емоційного забарвлення: "The dust of snow/From a hemlock tree / Has given my heart / A change of mood / And saved some part / Of a day I had rued" [7, р. 89].

Номінативна одиниця "dust" пов'язана з "heart" метафорично. Як "сніговий пил стряхнула сосна", так і людина звільнилася від думок, що її гнітили. Перфектні форми дієслів "has given, had rued" додають зображуваному емоційності, виразності, акцентують увагу на змінах, які відбуваються. Повтор прийменника "of" слугує індикатором імплікату залежність поведінки людини від її душевного настрою, який у свою чергу підпорядкований змінам в оточуючому світі. Неозначений артикль "a", що повторюється тричі, позначає типовість випадку.

Як зазначає О.М. Мороховський, інваріантним граматичним значенням прикметників у сучасній англійській мові є значення якості [5, с. 78]. Значення якості нерозривно пов'язано з оцінкою, висловленням емоцій, почуттів. Проведений нами аналіз поетичних текстів американських поетів ХХ століття показав, що частотність використання вищого та найвищого ступенів порівняння в них невисока (6,3 % від загальної кількості уживаних у поетичних текстах прикметників). За словами В.М. Топорова, це пояснюється тим, що "американські поети зазвичай не писали віршів по гарячих слідах, як безпосередній емоційний відгук на ту чи іншу подію, вони давали почуттю дистиллюватися і відстоятися" [6, с. 574]. Не зважаючи на це, у деяких віршах вдається простежити емоційну напругу. Так, наприклад, у поетичному тексті Р. Джефферса "Continent's End" важливу роль у розкритті імплікату місце людини у світі відіграють прикметники "old, hard, impartial", ужиті у вищому та найвищому ступенях порівняння:

The tides are in our veins, we still mirror the stars, life is your child, but there is in me

Older and harder than life and more impartial, the eye that watched before there [2, с. 252].

Божественна сила "the eye that watched before there was an ocean" не підвладна людині, але є часткою її душі "in me", тією рушійною силою, яка спрямовує, допомагає, контролює: "life is your child". Присвійний займенник "our" та особовий "we" є індикаторами імплікату людство, яке має жити за встановленими богом законами гармонійного існування: "the tides are in our veins, we still mirror the stars".

Поетичний текст "Acquainted with the Night" Р. Фроста має високий ступінь емоційності та прихований смисл, що проявляється на морфологічному рівні, а саме через використання найвищого ступеню порівняння та повтор морфем. Ключовою для виявлення імплікатів віршу є його назва. Ураховуючи те, що номінативна одиниця "night" у віршах Р. Фроста слугує актуалізації архетипу СМЕРТЬ, назву можна перекласти як "Знайомство зі смертю", це полегшує подальше сприйняття тексту:

I have been one acquainted with the night.

I have walked out in rain – and back in the rain.

I have outwalked the furthest city light.

I have looked down the saddest city lane.

I have passed the watchman on his beat

And dropped my eyes, unwilling to explain [7, р. 75].

Використання найвищого ступеню порівняння прикметників "furthest", "saddest" імпліцитно вказують на такі емоції, як збентеження, розгубленість. Ліричний герой біжить "як найдалі" від себе, від "знайомства зі смертю". Він хоче позбутися своїх вражень, забути про них, "змити", тому і "виходить в дощ" (walked out in rain – and back in rain). Передконцептуальною основою кореневої морфемі "rain", повторюваної двічі, є архетип ВОДА, концептуальною імплікацією якого є очищення від неприємних думок, вражень, переживань. Імплікат від себе не втечеш виявляємо за допомогою ідентифікації його індикаторів – антонімічних прислівників "out", "back".

Повтор морфемі "out" у поєднанні із дієсловом руху "outwalked" є індикатором імплікату стрес, велика концентрація адреналіну в крові змушує людину рухатися, але не дає можливості забути побачене, втекти від дійсності, яка повертає її назад "back". Зміна граматичного часу імпліцитно передає зміну сприйняття дійсності, вихід із трансу, спад напруги, перехід на новий, але неточно окреслений рівень:

I have stood still and stopped the sound of feet

When far away an interrupted cry

Came over houses from another street,

But not to call me back or say good-by ... [7, р. 75]

У вірші, що аналізується, чергування дієслів на позначення руху і стану спокою: "walked, passed, stood, stopped", на експліцитному рівні вказує на фізичну втому, виснаження, викликане пережитим моральним потрясінням. А на імпліцитному – вони позначають життя, як рух уперед, і смерть, як зупинку цього руху. Таким чином, у результаті семантичного аналізу індикаторів виявляємо імплікат нерозривності життя і смерті.

Індикатором імплікату незворотності минулого є повторно використаний прислівник "back" і заперечна частка "not", які вказують на неможливість повернути минуле і неможливість раз і назавжди розпрощатися з ним (say good-by). Імплікат нерозривності життя і смерті реалізується в останній строфі поетичного тексту:

And further still at an unearthly height,

One luminary clock against the sky

Proclaimed the time was neither wrong nor right.

I have been one acquainted with the night [7, р. 75].

Вищий ступінь порівняння прикметника "further", морфема "un", поєднана з кореневою морфемою "earth" і концептуально близькі номінативні одиниці: "height, sky, luminary", є індикатором імплікату вічність. Заперечні сполучники "neither ... nor" вказують на неможливість пізнати сутність буття і смерті як вічних тайн всесвіту.

Таким чином імпліцитний простір вірша складають: центральний імплікат – нерозривність життя і смерті, периферійні – від себе не втечеш, незворотність минулого, вічність.

У наведеному вище поетичному тексті займенник “I” повторюється сім разів, що є однією з формальних ознак оповіді від першої особи [1, с. 185]. Уживання саме цього займенника вказує на сконцентрованість ліричного героя на самому собі, своїх відчуттях, дещо відстороненого від оточуючого світу. Неозначений займенник “one” (*хтось*) у першому рядку створює більш тісний контакт між автором і читачем, але ненадовго, вже у наступному рядку власні переживання витісняють об’єктивність оповідання. Суб’єктивні враження стають лейтмотивом усього вірша.

Використання займенників третьої особи однини “*he, she, it*” слугує формальним показником персоніфікації, коли “*he*” або “*she*” заміщують іменники, що традиційно замінюються на “*it*”. Це за словами І. В. Арнольд створює певну емоційну піднесеність [1, с. 187]. Окрім цього вони сприяють розкриттю імпліцитного смислу в поетичних текстах, шляхом експлікації інформації, прихованої в індикаторах. Наприклад, у поетичному тексті Р. Джефферса “Hurt Hawks” замість номінативної одиниці “*hawk*”, яка є індикатором імплікату сильна духом людина, вживається займенник “*he*”, замість “*bird*” в таких поетичних текстах, як “Come in” та “Acceptance” Р. Фроста вживаються як займенник “*she*”, так і “*he*”. У такий спосіб проводиться аналогія між світом дикої природи і світом людей.

Аналіз поетичних текстів показав, що багаторазовий повтор особового займенника “I” дозволяє експлікувати безпосередньо авторське відношення до зображуваної дійсності. Наприклад, у таких поетичних текстах К. Сендберга як “Last Answers”, “Happiness”, Р. Фроста “Into My Own”, “The Tuft of Flowers”, “The Vantage Point”, в останньому концентрація цього займенника досягає п’ятикратного повтору в одній строфі:

*And if by noon I have too much of these,
I have but to turn on my arm, and lo,
I smell the earth; I smell the bruised plant,
I look into the crater of the ant*” [7, p. 61].

У відповідному лексичному оточенні: “*earth, plant, ant*”, особовий займенник “I” імпліцитно вказує на нерозривний зв’язок людини і природи.

З наведених прикладів видно, що морфема, яка має не тільки форму, а й зміст, робить внесок у створення імпліцитного простору тексту. Актуалізація мовної одиниці може розглядатися як значущий факт у зв’язку з тим, що вона частково виконує інформаційно-естетичну задачу. Морфема бере участь у посиленому насиченні тексту імпліцитним смислом. В імплікативному просторі як модерністських, так і постмодерністських поетичних текстів виокремлюємо центральний імплікат – зв’язок людини і природи, та периферійні – нерозривність життя і смерті, незворотність минулого, вічність та ін., що знаходяться у відношеннях смислового включення відносно центрального. Перспективою нашого дослідження є експлікація прихованого смислу американських поетичних текстів не тільки ХХ, а й ХХІ століття.

Література:

1. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка / И. В. Арнольд – М. : Просвещение, 1990. – 301 с.
2. Американская поэзия в русских переводах XIX-XX вв. : [сост. С. Б. Джимбинов]. – М. : Радуга, 1983. – 667 с.
3. Безугла Л. Р. Вербалізація імпліцитних смислів у німецькомовному діалогічному дискурсі : [монографія] / Л. Р. Безугла – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2007. – 331 с.
4. Кухаренко В. А. Интерпретация текста / В. А. Кухаренко. – М. : Просвещение, 1988. – 192 с.
5. Стилистика английского языка : Учебник / А. Н. Мороховский, О. П. Воробьева, Н. И. Лихошерст, З. В. Тимошенко. – К. : Выща шк., 1991. – 272 с.
6. Топоров В. Н. Миф. Ритуал. Символ. Образ. Исследования в области мифопоэтического / В. Н. Топоров. – М. : Прогресс, 1995. – 624 с.
7. Frost R. Robert Frost’s Poems / R. Frost. – N.Y.; L.; Toronto : Washington Square Press, Inc, 1960. – 124 p.
8. Oxford Wordpower Dictionary / S. Wehmeier – G.B. : Oxford Univ. Press, 1994. – 746 p.